

Т.О. Михайліченко, к.ю.н., асистент кафедри кримінального, адміністративного та трудового права Полтавського юридичного інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПОРУШЕННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ЩОДО ЗБЕРІГАННЯ ЧИ ОХОРОНИ МАЙНА: ІСТОРІЯ ТА НОВАЦІЇ

Доповідь присвячена дослідженню ст. 197 КК України, її історії та розгляду новел, що пропонуються. На основі проведеного аналізу вказується на необхідність дотримання наступності в праві та на потребе в збереженні цього злочину.

Ключові слова: порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони майна, злочин, проступок, наступність у праві.

The report is devoted to research of Article 197 of the Criminal Code of Ukraine, its history and consideration of the offered short stories. The necessity of observance of the succession in a right and maintenance of this crime are specified on the basis of the conducted analysis.

Key words: violation of the responsibilities of storage or protection the property, crime, misdemeanor, succession in a right.

1. Однією з гарантій реалізації конституційного припису, закріпленого у ст. 41 Основного Закону України, є кримінальна відповідальність за посягання на права та інтереси власників. При цьому встановлена кримінальна відповідальність не лише за такі посягання, які безпосередньо позбавляють власника права володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном внаслідок його розкрадання чи знищення, а й за такі діяння, які призводять до таких наслідків опосередковано, – в результаті не виконання або неналежного виконання обов'язків з боку осіб, яким було доручено зберігання чи охорона чужого майна. Адже порушення відповідальними особами своїх обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна доволі часто створюють сприятливі умови для вчинення таких злочинних посягань як крадіжки, грабежі, розбої, знищення та пошкодження майна, й тим самим призводять до заподіяння істотної шкоди власникам і законним володільцям цього майна і, в кінцевому підсумку,

формують передумови виникнення проблем економічного та соціального характеру.

2. Охорона майна становила в минулому часі, як і нині, підвищений інтерес суспільства. Наступність у праві, як вказує В.К. Бабаєв, – необхідний елемент, так як дозволяє, по-перше, видалити все старе віджиле або таке, що не відповідає вимогам сьогодення, а по-друге, зберегти старе позитивне, цінне, те, що необхідне для прогресивного розвитку [1, с. 134]. Кожна більш пізня правова система, у тому числі й наша, в тій чи іншій мірі сприймала колишні правові положення та пристосовувала їх для вирішення своїх завдань. Найбільш яскравим прикладом наступності в праві, що спиралася на приватну власність, була рецепція римського права. Початком же законодавчого регулювання питань зберігання чи охорони чужого майна, котре спостерігається в історії нашої держави, можна умовно вважати I половину XIX століття. Як писав М.С. Таганцев, Кримінальне уложення 1903 р. фактично рецепіювало норму німецького кримінального права, що передбачала в якості особливого складу злочину використання особою, яка була зобов'язана, згідно із довіреністю або іншим законним повноваженням, опікати чуже майно або опікуватися чужими майновими інтересами, свого повноваження на шкоду цьому майну або майновому інтересу (ст. 577) [2, с. 832-833]. Звісно, ця норма є лише «праобразом» ст. 197 КК України 2001 р.

Після утворення СРСР відбулася відмова від використання законодавчої бази Російської імперії. КК УРСР 1922 р. безпосередньо не містив норм, які б закріплювали кримінальну відповідальність за різного роду порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна, але передбачав відповідальність за безгосподарність (ст. 128), яка була певною мірою схожою із досліджуваним складом. У подальшому цей склад злочину в КК УРСР 1927 р. було викладено дещо інакше і змінено смисл цього поняття (ст. 116). Подібна норма містилася і в КК РРФСР 1926 р. Характеризуючи останній, О.О. Жижиленко у сферу посягань, що спричиняють шкоду чужому майну, відносив злочинні діяння троякого роду: 1) зловживання довірою; 2) невиконання договору щодо майна; 3) заборонені

угоди. Цей Кримінальний кодекс, як і КК УРСР 1927 р., не включав цих діянь у групу злочинів проти власності. Та деякі з них, оскільки вони спричиняють шкоду державному майну, були йому відомі у своєрідній формі, в якості особливих видів господарських злочинів (гл. V). При цьому автор наголошував на недоліках подібного регулювання і віднесення цього складу злочину до господарських злочинів, вказуючи, що оскільки ці злочини зачіпають безпосередньо майно, хоч і те, що належить державі, вони можуть розглядатися в групі майнових злочинів, так як природа останніх не змінюється залежно від того, кому належить майно, яке є їх предметом – державі чи приватній особі [3, с. 117-118]. Та з часом радянські правознавці все ж повернулися до напрацювань дореволюційного права. Тобто здійснивши «соціальний експеримент» – відмовившись від аналізованого складу злочину, прототип якого існував в Російській імперії (з 1845 р. до 1917 р.), – радянська влада через 43 роки «повернула» цей злочин. Як правильно свого часу наголошував М.І. Бажанов, що, історія радянського кримінального права показує, що відмова від наступності закінчувалася або мовчазним визнанням положень традиційного права при словесній декларації «здачі його в архів історії», або в кінці кінців закріпленням у законі вихідних інститутів кримінального права, які попередньо були відкинуті [4, с. 245]. Отож при укладенні КК 1960 р. норму про безгосподарність було суттєво змінено: аналізований складу злочину віднесли до розділу «Злочини проти соціалістичної власності» та суттєво відредагували диспозицію (ст. 91 КК УРСР). При цьому, недолік, про який писав О.О. Жижиленко (нерозповсюдження кримінального захисту на приватну власність), був збережений і в КК УРСР 1960 р. (з 1992 р. – КК України).

Із прийняттям же КК України 2001 р., з'явилася ст. 197 «Порушення обов'язків щодо охорони майна», де нині рівною мірою захищаються всі форми власності (державна, комунальна та приватна). Хоча і чинна норма не позбавлена певних недоліків, про які зазначають її дослідники.

3. Водночас після прийняття Концепції про реформування кримінальної юстиції України (затверджена Указом Президента від 8.04.2008 р. № 311/2008)

розпочалися дискусії щодо запровадження кримінального проступку в нашій країні. Загалом до Верховної Ради України було внесено 6 законопроектів із приводу проступків (реєстр. № 10126 від 28.02.2012 р.; реєстр. № 10146 від 03.03.2012 р.; реєстр. № 1202 від 08.01.2013 р.; реєстр. № 3438 від 17.10.2013 р.; реєстр. № 4712 від 16.04.2014 р.; реєстр. № 2897 від 19.05.2015). Та й до цих пір вчені справедливо не схвалили жодного з них, тому що всі вони містили чимало суперечливих положень і вад. Приміром, так і не були запропоновані критерії, які повинні слугувати чіткою підставою для відбору до кола проступків тих діянь, які нині визнаються злочинами. Як слушно зазначають В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Ю.В. Гродецький та А.О. Байда, якщо позиція щодо віднесення до проступків низки адміністративних правопорушень, які, по суті, не є управлінськими, цілком зрозуміла, то які ж саме критерії покладено ними в основу віднесення до кримінальних проступків тих діянь, які нині визнаються злочинними, залишається не зовсім зрозумілим [5, с. 324].

4. Ця ж проблема не оминула і злочин, передбачений ст. 197 КК України, оскільки жоден із авторських колективів так і не дав чіткої аргументації чим пояснюється їхнє механічне перенесення даної норми із розділу VI Особливої частини КК «Злочини проти власності» до кримінальних проступків. Вважаємо, що таке переміщення є помилковим, оскільки:

– необхідність збереження кримінальної відповідальності за досліджуваний злочин зумовлюється наявністю високого ступеню суспільної небезпечності; негативною динамікою даного діяння; наявністю умов вчинення цього злочину, які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності тощо;

– таке подальше збереження є проявом наступності в праві, що виступає в якості закономірності його розвитку. Збереження у системі КК України ст. 197 виключає можливі випадки необґрунтованого визнання службовими особами зберігачів чи охоронців майна. «Прийнята суспільною свідомістю норма, навіть якщо її цільова ефективність невелика, не є даремною, оскільки вона «добудовує» систему права і тим самим сприяє соціальній інтеграції людей і зміцненню системи соціальних цінностей» [6, с. 213]. Отож, закріплення в ст. 197 КК

кримінальної відповідальності за порушення професійних, договірних чи інших правових обов'язків, поряд із існуванням ст. 367 КК, забезпечує реалізацію принципу повноти складу, тобто одночасне існування цих обох норм в кримінальному законі створює комплексну нормативну забезпеченість відносин зберігання та охорони майна.

– вважаємо, що для того щоб прийняти рішення про необхідність віднесення аналізованого злочину до кримінальних проступків слід провести ґрунтовні дослідження в цій області, а не вирішувати це питання однозначно лише тому, що цей злочин віднесений до злочинів невеликої тяжкості. Адже як писав П.С. Матишевський, «багато злочинів проти власності могли бути б не вчиненими і в багатьох випадках можна було б уникнути матеріальних збитків, якби ті, кому доручена охорона майна, проявляли при виконанні покладених на них обов'язків уважність і обачливість. Іншими словами, невиконання або неналежне виконання особою покладених на неї обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна створює об'єктивні умови для розкрадання, пошкодження чи загибелі цього майна і тим самим являє собою серйозну суспільну небезпеку» [7, с. 179].

5. Таким чином, слідуючи новацій ним підходам, варто не забувати про власний досвід, правові підходи, традиції та враховувати реалії нашого життя. А тому, виходячи із вищевикладеного, вважаємо, що механічне перенесення злочину, передбаченого ст. 197 КК України, до ряду кримінальних проступків вважаємо необґрунтованим і недоцільним.

Література:

1. Общая теория права : курс лекций / под общ. ред. В.К. Бабаева. – Н. Новгород : Изд-во Нижегород. ВШ МВД РФ, 1993. – 544 с.
2. Уголовное уложение 22 марта 1903 года : С мотивами, извлеченными из объяснительной записки редакционной комиссии, представления Министерства юстиции в Государственном Совете : законы и законодательные акты / изд. Н. С. Таганцев. – СПб. : Гос. тип., 1904. – 1122 с.
3. Жижиленко, А. А. Преступления против имущества и исключительных прав / А. А. Жижиленко. – Л. : Рабочий Суд, 1928. – 208 с.

4. Бажанов, М. И. Проблема приемственности в уголовном праве / М. И. Бажанов // Правова держава України: проблеми, перспективи розвитку : короткі тези доп. та наук. повідомл. республік. наук.-практ. конф., 9-11.11.1995 р. – Х., 1995. – С. 245–247.

5. Тацій В.Я. Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства України / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Ю.В. Гродецький, А.О. Байда // Вісник Асоціації кримінального права України, 2014. – № 1(2). – С. 312-330.

6. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация : монография / В.Н. Кудрявцев, П.С. Дагель, Г.А. Злобин [и др.]; под ред. В.Н. Кудрявцева. – М. : Наука, 1982. – 304 с.

7. Матышевский, П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления / П.С. Матишевский. – Киев : Юринком, 1996. – 240 с.

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»**

**ЗАПОРІЗЬКИЙ, ПОЛТАВСЬКИЙ, ЧЕРНІГІВСЬКИЙ
МІСЦЕВІ ОСЕРЕДКИ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ІНСТИТУТ ПРАВА імені ВОЛОДИМИРА СТАШИСА
КЛАСИЧНОГО ПРИВАТНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ

9-10 липня 2015 р.

**Міжнародний круглий стіл,
присвячений 90-літтю з дня народження
видатного вченого, героя України,
академіка В.В. Сташиса**

**Полтава-Харків
2015**

УДК 343.2/.7
ББК 67.9(4Укр)308
К82

Кримінальне право: традиції та новації : матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиса, 9-10 липня 2015 р. – Полтава, Х., 2015. - 388 с.

Матеріали публікуються в авторській редакції

**УДК 343.2/.7
ББК 67.9(4Укр)308**

- © Громадська організація
«Всеукраїнська асоціація кримінального права»
- © Запорізький, Полтавський, Чернігівський
місцеві осередки Громадської організації
«Всеукраїнська асоціація кримінального права»
- © Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
- © Інститут права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету